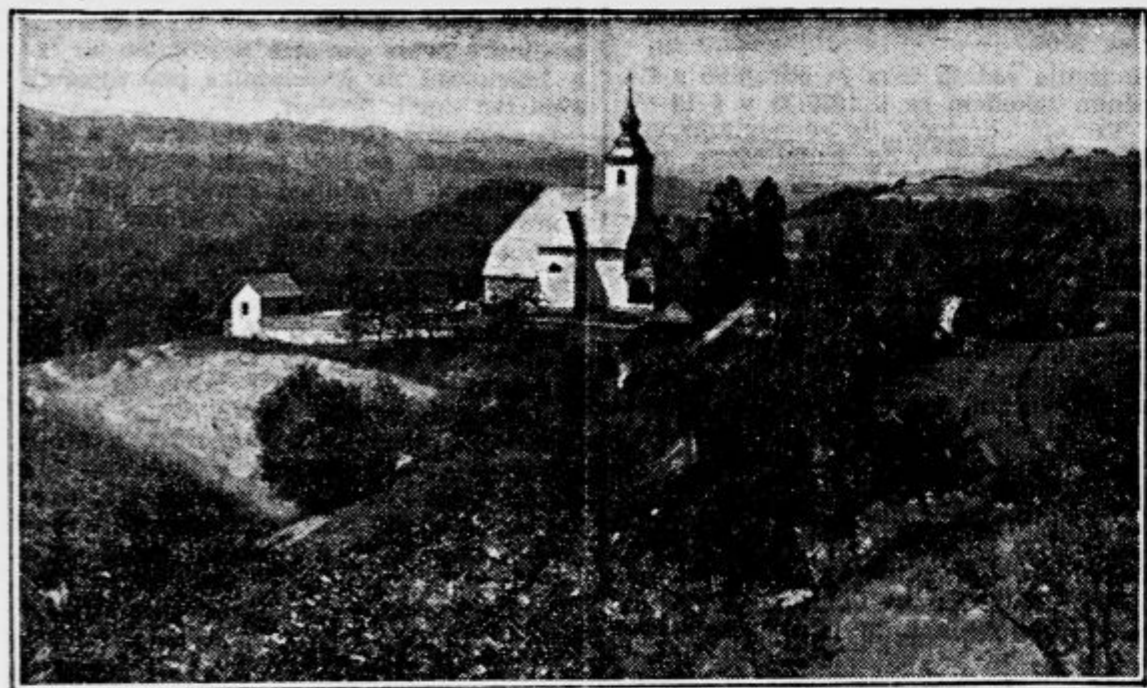

Po nižavah in višavah slovenske zemlje

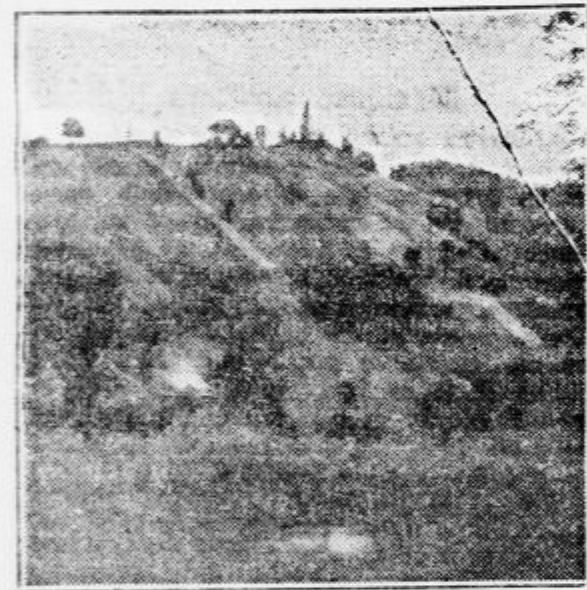
Velika noč v prirodi in življenju — Naselitev naših vasi, trgov in mest po nadmorski višini

Sv. Križ nad Zagorico, rojstno vajo matematika Vege, 817 m visoko

Kadar se v krčevitem trpljenju matere porodi dojenček, se v njem v življenju pojavijo dve veri: verje v ljubezen, se vrne v življenje, in verje v smrt. V prvi verji, pesni in plemeniti umetnosti, ki jo pod spretno roko riše čopič na platno, v vsakdanjem življenju sploh je ni lepše slike, kakor je blazen nasmech mlade matere, ko se s dojenčkom v naročju vsa srečna opaja ob pogledu na razcvet cvet, da se razmišlja njeno srce in pozablja skrbi. Kakor svetel žarek, ki ga prinese čez gore prvo pomladno sonce, je bleščanje materinih oči, ko čuva nad prvimi koraki otroka in ga povzede v lepih brezskrbnih življenjskih doživljanjih, ki ostane vsakomur neizbrisno zapisane v spominih.

Pomlad je to, prva še nežna pomlad nebrzdanega življenja, ko se radost in jok menjavata kakor nestanovitno, v sušcu in mrplju nemirno nebo. In ko poženo v prirodi tisoči in tisoči pisanih cvetov, ko se odpirajo po livadah in dobravah, tja do vseh slabih sonc zelenja in plesu neštevilne sladke čašice v mamljivo vabo pridnih čebelar, se tudi nežna mladina naenkrat znajde v letih, ko postaja v prsih nemirno, da zatrepče mlada duša v še neslučenem spoznanju. Med svinatomehkim zelenjem v pomladnem jutru odmeva po bukovju zvedavi kuku in kakor zaduhte drobne majniške šmarice — vstopa tudi mladina

Sv. Primož nad Jamnikom 872 m nad morjem — Vaske nplive segajo po pobočju prav do vrha

v življenju razcveteli let. Na fih kipi ubrana struna srca, v očeh se smeje kakor v pomladni noči na visoko povzetenem nebu na mirijade zvezd — iskre kopneče srce. Odpirajo se srca in še preden zastane sonce pred krasnim večerom na najvišji točki obzorja, se za hip ustavi tudi naše življenje na pragu spoznanja idealnega, plemenitega nagona, ki vpelje dvojico zaljubljenih sročnikov v plodno življenjsko dobo našega poletja.

Ob razorih se smeje zlata pšenica, med drevjem krog ljubkih domov pordeva prvo drobno sadje. V toplih poletnih nočeh svatujeta čimur in škrlat z večerno pesmijo — življenje našega poletja pozablja na skrbi v objemu ljubzenske srce. Kakor visoka pesem škrlatna se sprošča človek v najzrelejši svoji dobi in ko se odenejo kozolci v zlatorumene plašče bogatega pšenicega snopja, ustvarja primera v življenju prispodobno dvojice razneženih zakoncev, ki se razveselita sadu svoje pomladne setve. Mati narava je v obeh primerih storila svoje in po letstvi poti se človek popne v jesen svojega življenja.

Čez polja in travnike je šla plodna mati Narava in pretehtala je kmet v zemljo vloženi trud. Jesen našega življenja je kakor ona v prirodi povezana z radostjo in bridkostjo in po tehnični sadov, ki jih žanjemo od truda svojega dela v preteklosti, se odmerja dobrotna na zatonu življenja. In ko ženo jesenski viharji oblake po nebu, ko beže ptice na sončni jug, se z nastopajočim mrakom leto in dan krajajo dnevi. Člani družine se razkrope za kruhom po svetu, na planine lega v mrzlih meglenih dneh prvi sneg, starčku poženo sivi lasje — človek in priroda se pripravljata na zimo.

Mati z dojenčkom — osiveli starček, ki se greje v topleni zatišju na soncu — dva krajnika življenja, dvojce spoznanj, da je vse na svetu minljivo, pa vendar vekomaj živo. In ko se ob najnižjem stanju zimskega sonca v praznični lepoti najavlja rojstvo Deteta vemo vsi, da bo za mrtvo naravo spet prišla pomlad, vstajenje novega življenja. Na razoranem starčkovem licu počiva blažen smehljaj ob pogledu na vnuka — v še trdem popju po drevju slutimo vsi že sredi zime, da bo iz njih prvo toplo sonce pričrnilo novo zelenje. In ko se umikajo snežne zaplate v gore, se na pragu vse zmagajoče svetlobe stekajo tudi leta življenja. Med vstajenjem v prirodi in veliki nočjo v življenju se obnavlja v vekomaj dolocenem ritmu postri film Res-

nica, da se protaka iz zime v pomlad, iz rodu v rod nezadržana sila, ki terja od zemlje in človeka, da nenehoma ustvarja, se razcvita, rodi in obnavlja ob slovesu po novih klicah hvalnega potomstva...

S prvimi pomladnimi dihom se je spet vrnila velika noč in praznično razpoloženje je zajelo svet. Premagana je tema, ki je z večerno zarjo nizko nad obzorjem tonečega sonca že zgodaj zagrinjala zemljo, zmagovita svetloba oznanja z vsakim jutrom prej vstajenje novega dne. Slovenija se je letos že zgodaj pripravila za vstajenje pomladi. V lepih dneh je božalo sonce še spečo zemljo in še preden je prvo zelenje in cvetje razveselilo oko, so skrite podzemne klice že dolgo gnale sokove v stebila. V bohotnem vonju pisanih cvetnih čaš se je letos kosatila cvetna nedelja, po viharjem boju z burjo poslavljajoče se zime je prišla velika noč.

Vstajenje naše zemlje ni vsako leto in povsod enako. V svobodni Sloveniji biva — po ljudskem štetju l. 1931 — 1.120.549 ljudi. Nad 190.000 slovenskih domov je raztresenih po naši lepi zemlji. Mesta in trgovi nudi po 25.761 hišah zavete 214.877 ali 18,19% prebivalstva, ogromna večina, 81% ali 905.672 ljudi prebiva v 167.357 izključno kmečkih domovih. Slovenija, ki se je po krčevitem preobražanju površja dvignila visoko pod nebo, drugod se spet razkosala in ugreznila globoko v doline, je poživljena po bistrih jezerih in rekah ustvarila različne pogoje za življenje. Visoke gore nosijo v podnožju premalo rodovitne zemlje in primorane se je naš človek naselil po skrašanem svetu, pa razmeroma visoko v strma pobočja planin.

V skoraj 5400 krajih, mestih trgih in vseh so naseljeni Slovenci. Če si ogledamo naselitev naše zemlje po nadmorski višini, dobimo zanimivo sliko obljubljenih pasov, med najnižjimi vasi, ki leže na višini primorskih mest in visoko v planine pomaknjenimi, raztresenimi naselji, ki segajo 900 — 1200 m in še čez.

V nadmorski višini do 150 m prebiva v 466 hišah in 25 vaseh 3.869 ljudi, dočim znaša naselitev v krajih 150—200 m že 126.335 ljudi ali 12% vsega prebivalstva, ki se porazdeli na 478 krajev in 21.516 hiš. V to skupino spadajo tudi mesta Črnomelj, Kostanjevica, Rače, Ljutomer, Murska Sobota, trga Veržej in Središče ob Dravi, kjer je nastanjenih 10.109 ljudi. Te najnižje je lege naših vasi se po srezih razdele takole:

okraj	do 150 m	150—200 m
Kočevje	—	1 18
Novo mesto	—	81 9.245
Črnomelj	13 2.280	84 12.866
Krško	6 342	121 18.029
Laško	—	2 573
Brežice	6 1.247	51 13.787
Šmarje	—	7 1.136
Putj	—	8 3.141
Ljutomer	—	45 13.209
M. Sobota	—	32 14.936
Lendava	—	46 39.395

Na prvi pogled vidimo, kje so ravninske ploskve in najnižji deli Slovenije najgostejše poseljeni. Prvenstvo imajo seveda kraji v prekmurjski ravnini, ki je obenem najgostejše naseljena. Zanimivo je, da so najnižje vasi v Beli Krajini, v občini Gradec, kjer so vasi Skrilje 137, Kapljišče in Otok 139. Primostek 140 m nad morjem! V kočevskem okraju je najnižja vas Bilpa 200 m, v novomeškem Stranje in Ruhtna vas pri Ambrusu 156 m, v krškem okraju Pristava pri Sv. Križu 148 m, v brežiškem Mihalovcu pri Dobovi 140, v šmarnem Soderlarju 185 m, v laškem St. Jurij 196 m, v putjskem Središču 180, v ljutomerskem Mota in Pristava 174, soboškem Majtinci 185 in lendavskem okraju Gabrje 160 m nad morjem.

V revnih vaseh na tej nadmorski višini se neredko zgrinja k družinski mizi po 10, 12 do 14 oseb! Nasprotno so kraji, kjer odpade na hišo največ po tri do pet oseb. V topli nižinski legi se tod zgodaj izgublja vpliv zime in življenje na polju, v sadovnjakih in vinogradih oživi mnogo prej ka-

kor v višjih legah, kjer že leži sneg. Prvo sadje in grozdje dozoreva tod, v prekmurjski žitnici se oglašajo prve mlačve, ko v gorskih vaseh nizka pšenica šele nastavlja klasje.

Naslednja, tretja višinska stopnja — lega naših krajev 200 do 300 m nad morjem — je najmočnejše zastopana. Tu prebiva v 1332 vaseh 40% Slovencev. V mestih Ljubljana, Novo mesto, Metlika, Laško, Celje, Slovenska Bistrica, Maribor, Ptuj, Ormož in v trgih Litija, Trbovlje, Mokronog, Vrhnik, Makole, Studenice, Sv. Lenart, Podčetrtek in Rogatec biva 152.140 ljudi, v vaseh iste lege pa 297.922 kmetov v 56.320 domovih. Največ vasi te lege odpade na ptujski srez 243, slede novomeški 201, Celje 119, Krško 118, Ljutomer 115, Šmarje 109, Lendava le še 2. Dravograd 1. Naseljene ploskve v okrajih Gornji grad, Slovenjgradec, Logatec, Skofja Loka, Kranj in Radovljica segajo vse višje. Je to višinska lega ugreznjenih ravnin, z nizkim, tudi vinorodnim gričevjem (Slovenske gorice). Tu se oglašajo pomlad le nekaj kasneje kakor v nižjih legah in razmeroma največje številke slovenskih domov se kopije sredi zelenja v topleni velikonočni soncu, ko so najvišje vasi v gorah še globoko pod snegom.

Javorje nad Sv. Križem pri Litiji. Strnjena vas na 636 m visoki planoti

V četrti nadmorski pas, 300 — 400 m se je naselilo 23% Slovencev v 1332 domovih. Na kmetije odpade 241.309, na meščane in tržane 20.465 ljudi. V tej višini leže mesta Skofja Loka, Kranj, Kamnik, Višnja gora, Šoštanj in trg Domžale, Mengeš, Braslovce, Mozirje, Rečica, Guštanj, Velenje, Konjice, Marenberg, Muta, Vuzenica, Ptuj, Ptuj, Ptuj, Ptuj. Največ takšnih vasi je raztresenih v srezu Ljubljani okoli 154, v kamniškem in novomeškem jih je 193. Dobro je zastopano v tej višini poljedelstvo, podnebje se od nižjega ne razlikuje.

Čim višje gremo posej, številno vasi polagoma pada. V višini 400 — 500 m se skriva med drevjem in v dolinah in po gričevju 733 vasi, kjer biva v 20.975 domovih 241.309 kmetov, v mestih Radovljica, Kočevje, Gornji grad in Slovenjgradec ter trgih Železniki, Ribnica, Sv. Lovrenc na Poh., Vitanje, Ljubno in Motnik pa v 1485 hišah 10.671 prebivalcev. Višina je to, kjer se mora način življenja že prilagoditi ostrejšim vremenskim prilikam, ki počasi prehajajo v planinsko podnebje. Obdelovanje polja je težje, tla so počena, kruska, Ravnih ploskev je malo, poljski in sadni pridelek skromnejši. Svet je ponekod že močno odtujen vsakdanjemu tršču. Največ krajev te nadmorske višine, kjer se preživlja 9% slovenskega prebivalstva, se je naselilo v kočevskem srezu 77, slede Kranj 75, Litija in Novo mesto 63, Krško 61, Kamnik 49, Maribor levi breg in Ptuj le še 3.

Se višje 500 — 600 m nad morjem si je naš človek postavil v 567 naseljih 14.275 domov. 82.640 ali 7,4% Slovencev biva tod, med temi je le še 11.765 ljudi in 1391 hiš iz mest Tržič, Jesenice in trgov Kropa,

Sv. Duh na Ostrem vrhu 907 m visoko — Tipična planinska vas šteje nad 870 duš

Cerknica, Turjak, Velike Lašče, Sodražica in Planina nad Sevnico. To je tisti pas naselivitve, kjer je podnebje ostrejšje, planinsko in sili zima že zgodaj v doline. Višje od tod se mestni in tržni tip ni več razvil, če ne upoštevamo mesteca Loža, ki ima v višini 604 m nad morjem v 100 hišah 450 ljudi.

Vasi v višini 600 — 700 m so tipično gorska naselja, 380 slovenskih krajev je raztresenih po gorah in dolinah tako visoko in štejejo skupaj 41.294 ali 3,6% vsega prebivalstva. 6867 slovenskih domov se že zgodaj zjutraj kopije v jutranjem soncu in daleč od dolinskega vrvenja se ubijajo gorjani za skromnim vsakdanjim kruhom.

Jeruzalem v Slovenskih gorah raztreseno slemenko naselje sred vinogradov, 341 m nad morjem

V naslednji nadmorski črti 700 — 800 m je število prebivalcev še presenetljivo veliko. 28.654 kmetov si je postavilo 4.728 domov in v 149 gorskih vaseh te skupine. Odtod naprej se pričanja prehodni pas, ki je v pogledu zdravstva zelo koristen za dolinske slabice. Pitno vodo po večini nadomešča kapnica, zrak je nenavadno prijeten, poletje sončno, a kratko. V zimski megli po dolinah se kopiže te vasi ves dan v soncu.

Človeku je bilo vzpona v gore še premalo. V zavetju gorskih dolin, v vrtačah in pod sedli se je v višini 800 — 900 m na-

selilo 15.261 ljudi, 1,4% vsega prebivalstva tvorijo kmetije, ki jih je 149 vasi priklenilo na planine. 2.727 je teh domov, ki kljubujejo viharjem v gorah. Nad polovico, 95 je takšnih naselkov na planinah bivše Kranjske, samo v škofjeloškem srezu jih je nad Selško dolino in sosednjim gričevjem 28. Po devet visokogorskih vasi se spenja v planine v gornjegrskem in slovenjgorskem srezu in kraji, kjer je treba premeriti do bližnje postaje 35 — 50 km niso redki.

Kakor pri najnižjih vaseh naše zemlje je zanimiva primerjava najvišjih gorskih naselij Slovenije, ki segajo preko 900 m visoko:

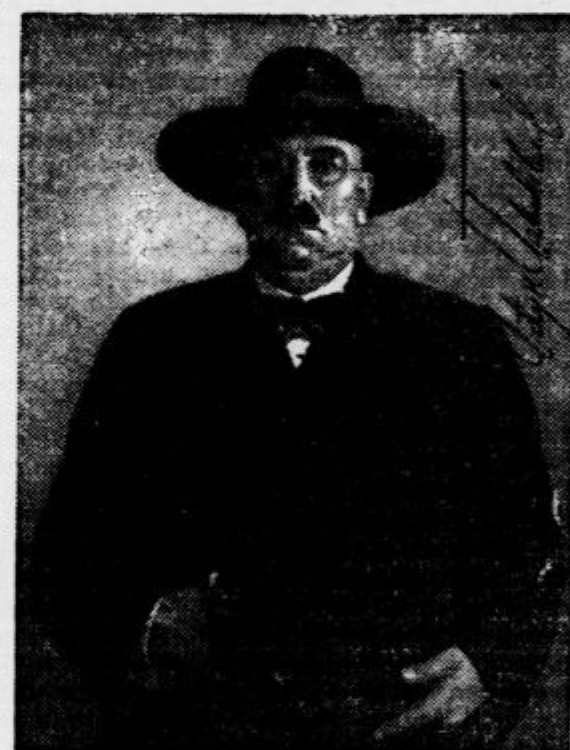
srez	900 — 1000,			1000 — 1100,			1100 — 1200		
	krajev	ljudi	hiš	krajev	ljudi	hiš	krajev	ljudi	hiš
Radovljica	6	1.176	231						
Kranj	2	310	62	3	268	41	1	80	10
Skofja Loka	14	796	114	6	167	28	3	115	17
Kamnik	2	56	10						
Logatec	1	36	5						
Kočevje	3	92	24						
Litija	1	115	21	1	204	33			
Gornji grad	5	638	90	2	86	12	1	33	5
Slovenjgradec	3	120	17	1	184	28			
Celje	1	42	6	1	181	26			
Konjice	4	638	90	1	60	6	1	31	5
Maribor d. br	3	84	23	4	255	38	3	30	5
Dravograd	9	889	127	9	746	133	4	560	102
skupaj	54	4.992	820	28	2.151	345	13	849	144

Visoko v gorah, nad bohinjsko Srednjo vasio, Jesenicami in Javornikom, nad Cerkljami in na Jezerskem, pri Sv. Ani in Katariji žde gorske vasi. Vasi Cetena Ravan, Zaprevalj, Davča, Rovt in Zabrekve, Ravne, Tonka, Zabrdo, Zg. Dane, Podporezen, Suhi dol, Martinj vrh in Podlonk v škofjeloških hribih segajo z raztresenimi kočami visoko v hube. Poljane v vrhpoljski občini pri Kamniku, Poljane nad Ložem pri Cenkcini in Jelenov žleb nad Ribnico so nasolki nad 900 m v planinah, prav tako Ključevica na Kumu in Sv. Planina pri Zagorju Sv. Lenart nad Gornjim gradom, Planina, Ter in Savina v ljubenski občini, Strmec nad Lučami spadajo v to skupino. Kozjak nad Mislinjo, Razborica, Tolsti vrh in Sv. Vid nad Topolščico dajejo zavetja kmetom do 1000 m visoko. Naselki Javorje, Jazbina, Koprivna in Topla nad Črno, raztresene vasi Goriski in Kozji vrh, pa Ojstrica nad Dravogradom prav tako. Plat in Podpeca nad Mežico, Pernice, Sv. Jernej in Sv. Primož nad Muto, Strojna in Urška gora pri Prevaljah so vasi, kjer preživljajo

kmetije visoko pod nebom svoj kruh za obstanek. Samotna naselja Hudinja vas in Pakla nad Vitanjem, Resnik in Skomarje nad Zrečami, pa Kumen, Bojtina, Frajham in Smrečno na Pohorju leže nad 1000 m visoko.

Vse navedene visokogorske kmetije pa prokaša najvišja vas na slovenskih tleh. Sv. Duh nad Solčavo, ki leži 1250 m visoko, 50 km od najbližje železniške postaje. 1113 m je tedaj razlika med najvišjo in najnižjo slovensko vasio, v vmesnih stopnjah pa so Slovenci izrabili vse možnosti naselitve. V živahnih prometnih križiščih v ravninah in dolinah rede ruda, kupčija, obrt in industrija ljudi, pretežni del prebivalstva pa je priklenila zemlja nase. V naročju prirode, daleč od mestnega tršču bo zdaj praznično velikonočno zvonjenje zbralo svoje prav tako ob družinski mizi kakor v mestnih palačah. Z vasi visoko v hribih bodo pohiteli gorjani k Vstajenju v dolino, povsod po lepi naši zemlji bo zavladalo radostno spoznanje, da je s praznikom Odrsenika spet prišla v deželo pomlad.

Slovenci v anekdotah

Milica M. Pavličič, črnogorski pisatelj sloven v svojih zbirkah »Črnogorci v pričani anekdotah«, je pravkar nabral novo zbirko: »Slovenci v anekdotah«. Pisatelj, ki biva v Zagrebu, nam je za pirske posle naslednje pokušnjak:

Znanec je srečal na ulici pesnika Otona Zupaniča in ga vprašal, kako je ime njegovega brata.

Avtor »Dume« mu odgovori:

— Moj brat je Oto-kar jaz pa kar-Oto.

Pesnik Anton Medved je bil za kaplana na Bohinjski Bistrici. Nekdo je zgubil za nekaj dni. V skrbah se ga župljani vso-povedo iskali. Četrti dan ga sreča v Sten-gah voznik, ko je duhovni gospod maha peč proti Bistrici.

— No, kje pa ste bili? reče voznik, povsod smo Vas iskali.

— Saj sem v nedeljo na prižnici povedal, kam grem. Govoril sem: Se malo in me ne boste več videli, grem k Očetu!

In res je krenil v Kamnik, kjer je obiskal svojega očeta.

Ljubljanski profesor Josip Bučar in novinar Ante Betj sta pred leti v počitniških pešalci iz Celja čez Konjiško goro, Pohorje, Kozjak in Slovenske gorice. Zadnji dan sta prispela iz Apaške kotline po prašni cesti v Slatino-Radence, seve sta bila čisto prašna in umazana, zato sta krenila naravnost v kopal, kjer sta naročila dve kabini II. razreda. Streljajka ju je nekam nezaupno ogledovala, odklenila kabini in pipi ter osorno vprašala:

— Ali bosta znala sama zapreti?

— Kaj ne bi znala, saj sva slovarja!

— A tako: reče streljajka in pomoli roko po denar.

Ko je odšla, se je profesor nasmejal, rekoč:

— Nama vsaj ni bilo treba dati napl-nine baburi!

Jernej Kopitar, ki ga je France Frešeren safrnil v znamenitem sonetu: Le čevlje sodi naj kopitar! je še na vse zgo-daj kazal, da bo nekoč vreden naslova

»velikan učenosti« ali monstrum scien-tiarum, kakor ga je nazval nemški znanstvenik Jakob Grimm. Ko se je namreč otrok util abecedo, se mu je najbolj pri-ljubila črka »e«.

— Zakaj pa imaš tako rad to malo pis-menko? ga je v mestu vprašal tovariš.

— Zato ker mislim pri tem glasu, kako smo doma nagnjali očetovalo kobilu! — se odreže dečko, ki mu je bilo sojeno, da bo tako vplival na Vuka Karadžića.

Kot bližnja soseda kavarni Evropi, stoji v Ljubljani ob bivši Dunajski, danes Tyr-ševi cesti, znana gostilna Pri Figovcu, na kateri so »penat«, vmes tudi pokojni dr. Alfred Serko, pred leti opolnoči odkril spominsko ploščo bratcu Andreju Smoletu. Omenjena pivnica je vezana s Serkom med drugim tudi s tole prigodbico.

Ob hudih poletih pripekli popravljajo de-lavel progo »pocesnice«, kakor je rajni prof. Franc Kobal imenoval tramvaj ali cestno železnico. V trenutku, ko zavije mi-mo njih na čašo hladilne pijače, zasliši Serko delavca, ki je vzdihnil:

— Ko bi mi Bog oče zdajle kruglico piva dal!

Raziskovalcu meskalina blisme plemenita misel v glavo. Natakariji naroči, naj nese vrček piva dotičnemu rabotniku in mu pri-tem pove:

— To je Bog oče dal!

— Se nikoli nisem videl človeka, ki bi tako debelo gledal kot ta delavec, je izja-vil svoji družbi domiselni dvojni doktor.

—

Fevski zbor Glasbene Matice je pravkar odpel svoj koncert v dvorani Narodnega doma v Trstu. Po končani muzikalni pri-reditvi gre družba z mojstrom Matejem Hubadom v hotel Evropo k večerji. Na-takar prinese takoj krožnik in pribor, ve-čerje pa ni hotelo biti zlepa. Hubad ves razdražen preklada pribor, servieto, žepni razbraz in drugo. V svoji nestrpnosti si vtakne svoj beli robec za ovratnik, v ser-vieto pa si pošteno obriše nos — in jo spravi v žep.

—

Med svetovno vojno je v ljubljanski univski dvorani generala za koncert Glasbene Matice. Orkestra ni in zatekli so se k štiriinšestdesetemu klavirskemu spremlje-vanju, kar sta oskrbela pokojna pianista Dana Koblerjeva in skladatelj Josip Pav-lič. Zbor poje svoj a capella stavek in ne-nadoma zagrmí Matej Hubad:

— Klavir premočani!

Oba pianista pa roke kvišku.

— Saj ne igrava!

—

Bilo je sredi koncertne sezone. Mojster Matej Hubad (1866—1936) je pripravil svoj pevski zbor za nov vokalni koncert. Po neki vaji je bil silno slabe volje, ker je nekdo v II. basu po svoje dodajal, a ni mogel ugotoviti, kdo je to.

Po vaji naprosi prijatelja Josipa Pavličiča, ki je poslušal skoro vsako vajo, naj mu pred II. basisti izloči na celi komponi-sta. J. Pavličič se plazi med pevec in zaseli »medvedas«. Pa gre zopet proti klavirju in pove mojstru na uho, kdo ga lomi v dru-gem basu. Mojster, ki je pozabil dane naročilo, zagrmí po stari navadi:

— Hudič, pa ga ti bolje nauči, če ga znaš!

—

INSERIRAJTE V »JUTRO«!

»to se je zgodilo pri Sekšarju«!